

2002. – 512 с. 3. Норт, Даглас. Інституції, інституційна зміна і функціонування економіки. – К.: Основи, 2000. – 198 с. 4. Скаленко О. Глобальні резерви поступу. – К.: Основи, 2000. – 394 с. 5. Філіпенко А.С. Цивілізаційні виміри економічного розвитку. – К.: “Знання України”, 2002. – 190 с. 6. Патора Р. Ринок освіти в системі кадрового забезпечення стратегічного розвитку країни. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2002. – 338 с. 7. Каленюк І.С. Освіта в економічному вимірі: потенціал та механізм розвитку. – К.: ТОВ “Кадри”, 2001. – 326 с. 8. Пересада А.А. Основы инвестиционной деятельности. – К., 1996. 9. Мортиков В.В. Окупність і дохідність інвестицій в освіту // Фінанси України. – 1998. – №5. – С. 34–41. 10. Шнітцер Мартін. Порівняння економічних систем. – К.: Основи, 1998. – 519 с. 11. Державна соціальна політика і рівень життя населення в Україні: Економічне есе. – К., 2002. – Вип. 1 (12). 12. Мокін В.І. Проблеми та перспективи інтеграції української вищої технічної освіти в єдиний освітній простір // Матеріали Міжнар. конф.: “Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку”. – К.: Інститут педагогіки і психології профосвіти АПН України. – 1996.

УДК 338.432+675.033

О.С. Скибінський

Національний університет “Львівська політехніка”

ПІДПРИЄМНИЦТВО У ГАЛУЗІ ЗВІРІВНИЦТВА США ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

© Скибінський О.С., 2003

За окремими показниками проаналізовано розвиток звірівництва в США та Україні, виявлено деякі подібні тенденції, які проте зумовлені різними чинниками; наведено покраїнну структуру виробництва хутросировини у світі, світові тенденції звірівництва і їх вплив на розвиток галузі в Україні.

The development of fur entrepreneurship in USA and Ukraine is analyzed on the basis of certain indicators. We had manifested some similar tendencies which were caused by different reasons. We also cited the country structure of fur raw materials production in the world, world tendencies of fur production and their influence on the development of this field in Ukraine.

Постановка проблеми та її зв'язок з науковими та практичними завданнями.

Економічна криза в Україні позначилася негативно і в такій сфері підприємництва, як звірівництво, яка є базовою до інших, зокрема виготовлення виробів з хутра та їх продаж. І саме в цій базовій сфері внаслідок низки об'єктивних і суб'єктивних причин спостерігаються негативні явища: скорочується поголів'я хутрових звірів та кількість звірогосподарств. Якраз ці обставини, за відсутності валютних коштів для закупівлі імпортової сировини, зумовили зменшення пропозиції хутросировини на українському ринку, скорочення виробничих програм хутрових фабрик, обсягу продажу виробів з хутра. Серед найбільш імовірних причин занепаду базової звірівницької галузі в Україні називають: інтенсивні інфляційні процеси та високі кредитні ставки 1991–1995 рр., що унеможливило кредиту-

вання, своєчасну сплату взятих кредитів і банкрутство багатьох господарств; відсутність досвіду роботи керівників і фахівців звірівницької галузі в умовах ринкового середовища, яке виявилось більш впливовим, ніж на інші сфери підприємництва; умисне доведення деяких звірогосподарств до межі банкрутства з метою приватизації тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Не заперечуючи оцінок вітчизняних фахівців з приводу нинішнього стану звірівницької галузі, варто зазначити, що вони однобокі: розвиток цієї галузі в Україні протягом останнього десятиліття розглядається відокремлено від світових тенденцій, що, безумовно, впливали на виробництво хутра в Україні [4]. Необхідно зважити і на те, що серед багатьох сфер підприємництва, які відкрилися в Україні з набуттям нею незалежності, звірівництво виявилось найменш інвестиційно привабливим.

Зазначимо, що хутросировина є специфічним виробом як з огляду на виробництво, так і збут. Технологія вирощування звірів вимагає інвестування капіталу протягом календарного року, а його відшкодування відбувається протягом нетривалого періоду забою тварин і продажу хутросировини. На відміну від багатьох сфер підприємництва звірівництво є особливо ризикованим. Причому це однаково стосується як процесу вирощування, так і продажу хутра та виробів з нього. Зміна моди на кольорову гаму хутра відбувається у коротші терміни, ніж дозволяє селекція. Крім того, змінюється ставлення суспільства до хутра, звірівництва, тому виробництво хутросировини зосереджено у кількох країнах світу (рис. 1). Все це зумовлює актуальність та необхідність більш глибокого дослідження ринку хутросировини, виявлення ймовірних тенденцій його розвитку.

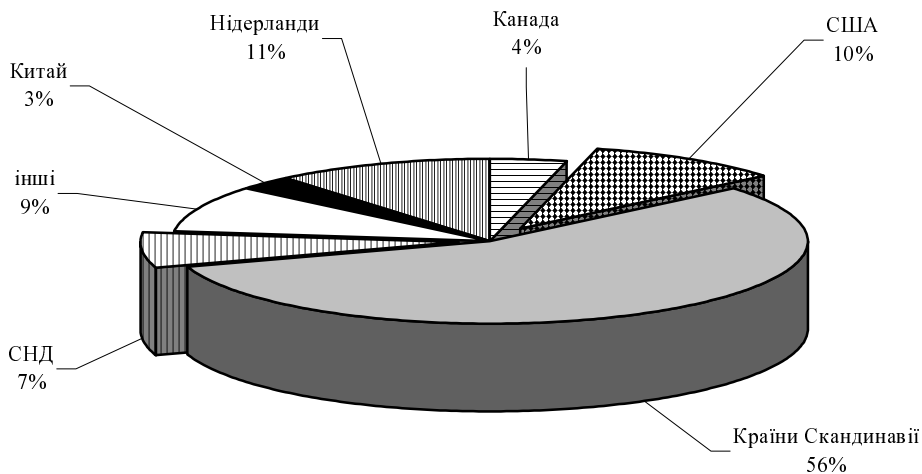

Рис. 1. Структура виробництва хутросировини у світі у 2002 р. [3]

Питання доцільності чи недоцільності розвитку звірівницької галузі в Україні, на наш погляд, необхідно розглядати не тільки з точки зору морально-екологічних, але й економічних міркувань. Розглянемо два основні економічні фактори – попит і пропозицію. Перший вказаний фактор – обсяги попиту на хутро та вироби з нього на світовому ринку з кожним роком збільшується на 3–5 % (зазначимо, що світові обсяги виробництва хутросировини зменшилися приблизно на 5 %) [3]. Отже, з цієї позиції доцільність беззаперечна.

Другий фактор – обсяги виробництва. За висновками експертів, обсяги виробництва хутросировини в Україні не прямо пропорційні обсягам потреб, а за окремими показниками навіть характеризуються оберненою пропорційністю. Підкреслимо, що останні дані про кількісні і якісні показники, які характеризують стан звірівницької галузі в Україні, з більшою достовірністю можливо отримати за результатами експертних опитувань. Існує також і загальновідомий та науково визнаний метод аналізу статистичних даних, який однак відносно достовірності саме в галузі звірівництва викликає певні сумніви.

Це пов'язано, на наш погляд, по-перше, з недосконалістю форми статистичної звітності (Ф № 24-сг зразка 1996 р.). Зазначимо, що у 1996 р. після “оптимізації” більшість показників статистичних даних, які були обов'язковими для заповнення у попередній формі Ф № 26-сг, були видалені. Це, зрозуміло, призвело до зменшення повноти і достовірності інформації, яку можна було б отримати на підставі відповідного аналізу.

По-друге, звірівницька галузь у період директивно-планової економіки належала до стратегічних експортних галузей, що, з одного боку, полегшувало виробничу діяльність звірогосподарств (пільгові кредити, дотації), а з іншого, підвищувало дисципліну звітності про обсяги та якість виробленої хутросировини. Відповідні звіти у представництва Держкомстату були зобов'язані надавати навіть колективні господарства, які у виробничій структурі мали незначні за поголів'ям ферми. У 2001 р., за даними Управління статистики, поголів'я норки становить 66260 голів, тоді як за даними експертів тільки у Київській області серед інших функціонує одне звірогосподарство з поголів'ям норки близько 10 тис. голів. За таких обставин викликають сумнів офіційні дані про п'ятикратне скорочення поголів'я норки у звірогосподарствах України за останні 10 років [1, 2].

Цілі статті. Провести порівняльну характеристику розвитку звірівницької галузі в США та Україні, виявити проблеми розвитку цієї галузі в Україні та запропонувати шляхи їх усунення.

Мета статті – дослідити структуру виробництва хутросировини у різних країнах світу; виявити світові тенденції розвитку звірівницької галузі; порівняти світові тенденції звірівництва, зокрема США і України; визначити позитивні та негативні явища.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. З наведених даних видно, що за обсягами виробництва та реалізації хутросировини провідне місце займають країни Скандинавії (56 %), Нідерланди (11) та США (10 %). Значна частка в структурі обсягів виробництва хутросировини у світі належала країнам колишнього Радянського Союзу. Навіть за умови стрімкого скорочення обсягів виробництва хутросировини на частку країн СНД припадає 7 %.

Можна стверджувати, що підприємництво у сфері виробництва хутросировини у цих країнах має свої традиції, глибоку історію. Логічним є той факт, що основна частина хутра, виготовленого у світі, реалізується на 4–5 найбільших аукціонах: у Гельсінках, Копенгагені, Сіетлі, Санкт-Петербурзі, тобто в країнах – центрах звірівницької галузі.

Незважаючи на те, що США є визнаним у світі індустріальним лідером, ця країна посідає провідне місце й у виробництві хутра. Цим і пояснюється задум дослідження: провести паралель між підприємництвом у хутровиробництві в США і в Україні. Зокрема варто звернути увагу на основні параметри виробництва хутросировини у США, тобто на кількість господарств цієї сфери підприємництва та обсяги виробництва хутросировини.

Кількість звірогосподарств у США за 1982–2000 рр. має стійку тенденцію до спаду від 1116 у 1982 р. до 351 у 2000 р., тобто у 3,2 раза. Цікава тенденція, на наш погляд, спостерігалася у зміні кількості звірогосподарств в Україні і США за 1987–1996 рр. (рис. 2). Якщо у США крива чисельності звірогосподарств за досліджуваний період має вигляд поступового спадання від 1027 у 1987 р. до 449 у 1996 р., то в Україні за період 1987–1992 рр., навпаки, спостерігалася збільшення кількості звірогосподарств від 59 у 1987 р. до 234 у 1992 р. (майже в чотири рази). У наступний період (1992–1996 рр.) у США тенденція зменшення кількості звірогосподарств тривала. Водночас в Україні тенденція зростання кількості звірогосподарств попереднього періоду змінилася тенденцією спадання. Кількість звірогосподарств за цей період зменшилася на 87.

Чотирикратне збільшення кількості звірогосподарств в Україні, що займалися вирощуванням норки, пояснюється демонополізацією цієї галузі в роки перебудови. Нагадаємо, що через високий рівень рентабельності (55–60 %) виробництва хутросировини, а також її експортними можливостями, вирощування цінних хутрових звірів (лисиці, норки, песця) суб'єктами підприємницької діяльності недержавної форми власності було суворо заборонено (так само, як і в лікєро-горілчаній, тютюновій та інших галузях). У домашніх умовах розводили кролів, нутрію, хутро яких оцінювалося невисоко. Однак в період перебудови, реформування, хоча і неефективного, економіки значна кількість підприємств інших галузей та підприємців почали займатися вирощуванням цінних хутрових звірів.

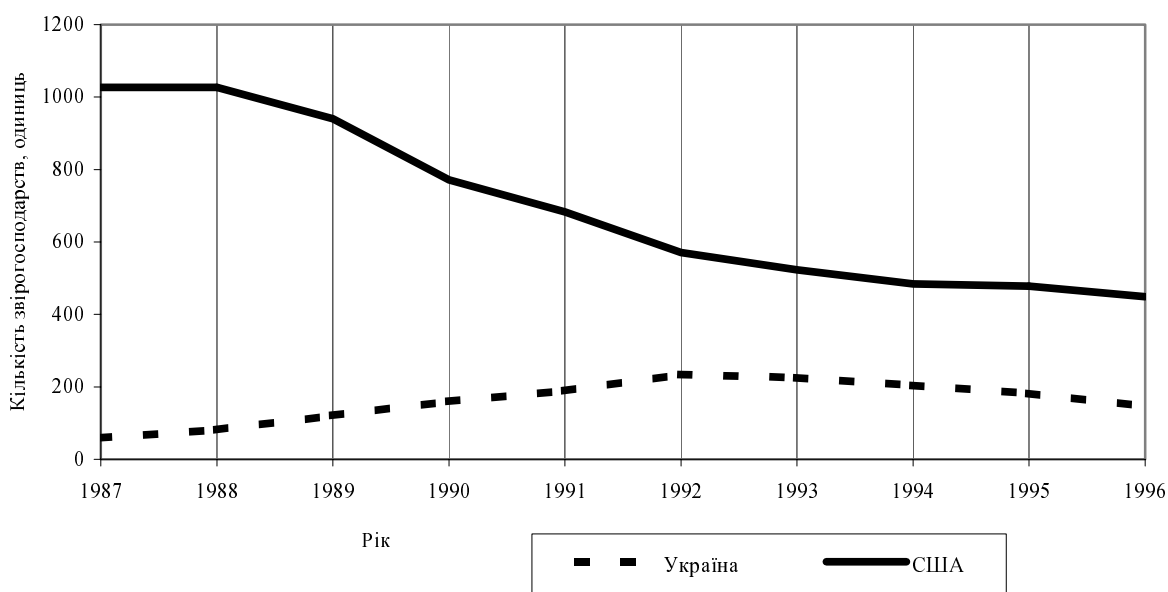

Рис. 2. Динаміка кількості звірогосподарств в Україні та США за 1987–1996 рр. [1, 2, 3]

Цей факт пояснює збільшення кількості звірогосподарств в Україні в період з 1987 до 1992 рр. Проте через обставини, що вже означені вище, і передусім внаслідок прогресування кризових явищ кількість звірогосподарств зменшується. Фахівцям на новостворених звірогосподарствах не вистачало досвіду роботи ні в утриманні вибагливих хутрових звірів, ні в реалізації виробів в умовах ринку, що, в більшості випадків, призводило до банкрутства. Серед причин банкрутства цих звірогосподарств могли бути неоптимальні поголів'я

звірів, відсутність відповідного устаткування, технологічного забезпечення, низька продуктивність праці тощо.

Подібна тенденція зменшення кількості звірогосподарств, що займалися вирощуванням норки за період 1982–2000 рр. (рис. 3), спостерігалася у США. Проте причини цього інші – пошук оптимального за поголів'ям звірів звірогосподарства.

За підрахунками, зменшення кількості звірогосподарств у США на 70 % супроводжувалося зменшенням обсягу виробництва хутра норки лише на 35 %. Внаслідок цього звірогосподарства США стали крупнішими. Якщо у 1982 році у середньому на одне господарство припадало 3660 голів норки, то в 1996 році – 5864 голів, а в 2000 р. – 7595 голів.

Укрупнення господарств дає можливість запровадити нові механізовані та автоматизовані технології, підвищити продуктивність праці, знизити собівартість і підвищити конкурентоспроможність хутра на світовому ринку. Тобто у сфері виробництва хутра відбулися значні якісні зміни звірогосподарств: збанкрутували одні, більш дрібні звірогосподарства і укрупнилися інші.

Отже, проаналізувавши розвиток підприємництва у сфері звірівництва в Україні, зазначимо, що тенденції до спаду характерні для звірівницької галузі, якоюсь мірою можна пояснити об'єктивним причинами, які властиві економіці України. Проте суттєвий вплив мають загальносвітові тенденції розвитку звірогосподарств і маточного та загального поголів'я хутрових звірів. Щоб уникнути негативних явищ у цій сфері підприємництва, доцільно постійно проводити маркетингові дослідження, зокрема моніторинг світового ринку хутросировини, оскільки йому притаманна певна циклічність, та на роки, найбільш сприятливі для реалізації хутросировини, нарощувати відповідно поголів'я хутрових звірів.

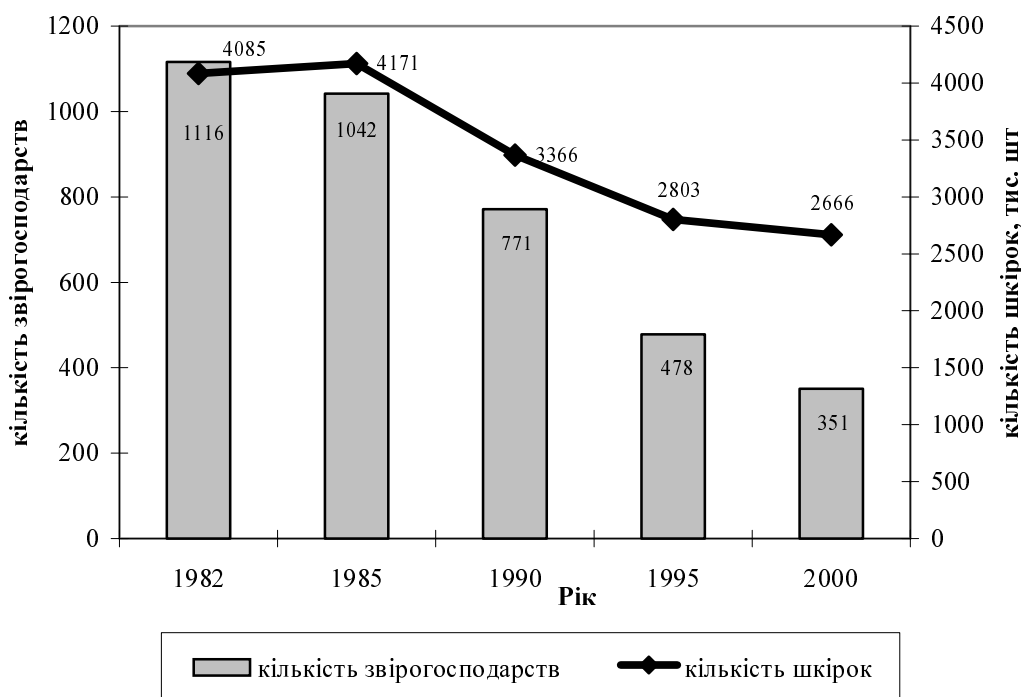

Рис. 3. Співвідношення кількості звірогосподарств та кількості шкірок норки за 1982–2000 рр. у США [3]

Для того, щоби обґрунтувати тезу необхідності і можливості розвитку звірівництва в Україні, наведемо деякі моменти розвитку звірівництва в різні періоди розвитку економіки та можливі напрями реорганізації галузі.

У дореформений період економіки керівники звірогосподарств зосереджували увагу лише на одній проблемі – виробництві, а точніше, проблемі виконання доведеного плану реалізації шкурок хутрових звірів певних видів. Перевиконання на 3–5 % стимулювалося преміями. Проблем з постачанням практично не було, тому що звірогосподарство одержувало корми за рознарядками з м'ясо- і молокопереробних підприємств, колгоспів; пально-мастильні матеріали та обладнання – від підприємств за фіксованими, тобто заздалегідь запланованими цінами.

З настанням ринкових умов централізована система постачання звірогосподарств необхідними засобами виробництва зруйнувалася, оскільки вона не властива ринковому механізму господарювання. Випуск обладнання та устаткування для звірогосподарств, якого і за часів командно-адміністративної економіки було небагато, після спаду виробництва у машинобудівних галузях України катастрофічно зменшився.

З кормовою базою особливих проблем до перехідного періоду не було, особливо в західному регіоні України, де сконцентровано тваринництво і значна кількість підприємств переробної харчової промисловості. Але після стрімкого скорочення поголів'я великої рогатої худоби та свиней значно зросли ціни на субпродукти першої та другої категорій.

І, нарешті про забезпечення звірогосподарств високоякісним, здоровим племмолодняком. До економіко-виробничих змін в західному регіоні України існувало два великі звірогосподарства – Сокальське у Львівській області та Цуманське у Волинській області, які спеціалізувалися на вирощуванні племінного молодняку для реалізації не тільки в західному регіоні України, а й в інших регіонах України і навіть звірогосподарства Білорусі та Росії. Через відсутність вільних обігових коштів в останні роки звірогосподарства були вимушені відмовитися від придбання племінного молодняку. Це призвело до погіршення генетичного потенціалу хутрових звірів, що вплинуло на якісні характеристики хутра. Єдиним можливим виходом з цього становища були і є бартерні обміни племінним молодняком між господарствами. Цим самим досягається не тільки підвищення генетичного потенціалу звірів у господарстві, але й уникнення кровозмішування, яке має катастрофічні наслідки через поширення таким шляхом “чуми” звірівництва – алеутки – хвороби, що передається генетично.

За умов директивно-планової економіки вироблену продукцію відразу ж після забою відвантажували вказаним плановим органом хутровим фабрикам (нижчого рівня якості) та базам імпорторгу (вищого рівня якості).

В умовах ринку проблема реалізації хутра є надзвичайно актуальною, особливо тепер, коли в Україні переважає така форма оплати за поставлені товари, як передплата. Основні покупці хутросировини – хутрові фабрики – не мають відповідних коштів, щоби придбати хутро на звірогосподарствах. Тим більше, що негативні явища у галузі звірівництва призвели до зростання собівартості хутросировини настільки, що інколи хутровим фабрикам вигідніше купувати хутросировину за кордоном.

Реалізацією виробленої хутросировини за умов, що склалися, займаються безпосередньо спеціалісти звірогосподарств, які здебільшого не мають відповідної освіти і навичок щодо організації збуту. Це в комплексі призводить до того, що звірогосподарства реалізують вироблену продукцію переважно за невідповідних умов.

Зниження продуктивності праці, а також завищення цін на основні засоби та корми для звірів призвели до підвищення ціни реалізації хутросировини. Нерозвинутість ринкової інфраструктури звірогосподарств та низка інших чинників продовжують погіршувати ситуацію на ринку цього виду продукції, який все більше перетворюється в неорганізовану, базарну і “дрібнокіоскову” торгівлю. За оцінками фахівців, саме невідповідність звірогосподарств до виконання збутових операцій обумовлює занепад звірівництва в Україні.

Кожний підприємець у процесі діяльності зіштовхується з проблемою реалізації продукції. Забезпечення успіху при цьому пов'язується передусім з глибоким і комплексним вивченням ринку, ринкових можливостей підприємства та виробленої продукції. Аналіз ринкових умов господарювання, розробка шляхів і методів впровадження хутросировини на ринок, а також розширення обсягів її реалізації становлять особливий напрям діяльності звірогосподарств.

Існує декілька способів продажу товарів, які еволюціонують зі зміною економічних систем. Планово-директивній економіці властивий спосіб реалізації за рознарядками державних або вищих господарських органів.

За ринкової економіки господарські суб'єкти реалізують вироби вільно, без адміністративних спонукань та обмежень. При цьому спосіб підприємство випускає продукцію на вільний ринок без заздалегідь встановлених обмежень відносно кількісних і якісних характеристик товарів. Завдання реалізації товарів передбачає пошук можливих ринків збуту (враховуючи їх географічне розташування), вибір конкретних форм реалізації, визначення допустимого рівня цін. Робота на вільний ринок характерна для підприємств, які випускають товари особистого споживання. У дійсності будь-яке підприємство залежно від профілю і особливостей продукції орієнтується як на замовлення, так і на вільний ринок.

Зауважимо, що системі реалізації хутросировини періоду планової економіки була властива жорстка регламентація. Вона проявлялася у визначенні кола покупців хутросировини, цін на неї, обсягів та структури поставки хутра тощо. Тому функції збуту звірогосподарств фактично проявлялися у виконанні виключно технологічних операцій, пов'язаних з відвантаженням хутросировини, її упаковки, оформленню платіжних документів. Відповідно до зазначених функцій, пов'язаних зі збутом хутросировини, формувалася склад фахівців звірогосподарств. На 90 % штати звірогосподарств комплектувалися звіроводами, ветеринарами, зооінженерами, техніками з обслуговування устаткування, машин, тобто персоналом, котрий забезпечував виробничий процес. Питаннями збуту в сучасному розумінні цього виду діяльності, як правило, не займалися.

Інакше виглядає система збуту хутросировини на звірогосподарствах сьогодні. Звірогосподарства пропонують хутросировину на ринок. Невизначеність кола покупців та необхідність їх пошуку за жорсткої конкуренції на національному та міжнародному ринках, специфіка попиту на хутросировину на регіональних ринках, різні умови поставки виробів та форми їх оплати виокремлюють функції збуту серед інших функцій звірогосподарств.

Умови розвинутих ринкових відносин вимагають впевненості у тому, що вироблена продукція буде реалізована. З цією метою налагоджують якомога більше каналів розповсюдження. Сьогодні каналів реалізації продукції звірогосподарств функціонує значно більше, ніж було донедавна. Проте про якість подібних шляхів реалізації, тобто їх надійність та ефективність говорити ще рано.

Висновки. Отже, на підставі наведеного аналізу звірівницької галузі в Україні за етапами постачання – виробництво – реалізація, можемо запропонувати шляхи перспективного розвитку галузі за тими ж етапами.

По-перше, система постачання. У випадку прийняття відповідної урядової програми розвитку звірівничої галузі, яка, наприклад, в Росії прийнята ще в 1998 році, пропагування звірівництва, розкриття потенційних високорентабельних можливостей підприємництва у даній галузі можна очікувати залучення необхідних інвестиційних ресурсів у галузь. Внутрішній і зовнішній ринок продукції, необхідні для розвитку звірівництва, розвинуті достатньо для того, аби забезпечити попит принаймні на перших етапах розвитку. Тобто, проблема одна – недостатність фінансових ресурсів для закупівлі необхідного обладнання.

По-друге, проблема виробництва. Проаналізувавши динаміку розвитку галузі, можемо зазначити, що факт банкрутства більшості звірогосподарств, знищення матеріально-технічної бази виробництва хутросировини – це не стільки негативне, скільки позитивне явище. Оскільки існуюча матеріально-технічна база була безнадійно застарілою і трудомісткою, і навіть за інших сприятливих умов у галузі повна заміна технології була б просто необхідною.

Система збуту хутросировини вимагає суттєвого вдосконалення. Передусім необхідно віднайти оптимальний розподіл збутових функцій між звірогосподарствами та їх об'єднаннями, асоціаціями. Частина передовсім нескладних збутових операцій повинна здійснюватися на звірогосподарствах. Для цього в штатних розписах звірогосподарств, залежно від їх потужності, варто передбачити відповідних фахівців. Водночас більш складні операції, пов'язані зі збутом хутросировини, зокрема маркетингові дослідження, участі в міжнародних аукціонах з продажу хутросировини, вироблення стратегічних напрямів розвитку галузі та окремих звірогосподарств повинні виконувати відповідні спеціалізовані служби. Ними можуть бути консалтингові фірми, агентства з маркетингових досліджень, брокерські контори, фахівці-консультанти провідних науково-дослідних інститутів і т. п.

1. *Звіт про стан хутрового звірівництва Держкомстатистики України Ф№ 26-сг.* – К., 1987–1995.
2. *Звіт про стан хутрового звірівництва Держкомстатистики України Ф№24-сг.* – К., 1996–2002.
3. *National Agricultural Statistics Service (NASS), 2001.*
4. <http://www.fur.com.ua>